

Wstęp do nauki o państwie i polityce

ZAGADNIENIA
PODSTAWOWE

Pojęcie władzy

- ❖ (ujęcie behawioralne) stosunek władzy polega na tym, że jakiś podmiot (może to być jednostka lub grupa ludzi) skutecznie wywołuje określone zachowania innej jednostki lub grupy ludzi przy użyciu różnych środków, z możliwością użycia środków przymusu włącznie.
 - zjawisko uniwersalne, właściwe każdej formie życia zbiorowego (zarówno w świecie ludzi, jaki zwierząt)
- ❖ (ujęcie normatywne) władza jest rodzajem stosunku społecznego. Elementami stosunku władzy są: podmiot, przedmiot (zachowania społeczne) oraz środki władcze.
 - istotny rolę odgrywa społeczny wymiar życia ludzkiego i motyw podporządkowania

Pojęcie władzy c.d.

Wyjaśnienie pochodzenia władz:

- biologiczne (zjawisko dominacji w świecie przyrody),
- transcendentne,
- teorie umowy społecznej (stan naturalny, stan życia społecznego, postawienie państwa).

Władza polityczna – związana z konfliktem dotyczącym dóbr uważanych za pożądane przez członków szerszych grup społecznych.

Legitymizacja władzy

„legitymizacja” – oznacza przekonanie społeczne, że dana władza jest upoważniona (legitymowana) do rządzenia, a podporządkowanie się jej wynika z jej zaakceptowania.

Legitymizacja władzy według Maxa Webera:

1. Władza charyzmatyczna

Podporządkowanie łączy się ze szczególną więzią uczuciową pomiędzy dominującym a podporządkowanym. Ten ostatni przypisuje rządzącemu cechy szczególne, w jego przekonaniu ponadprzeciętne i pożądane.

Te szczególne cechy mogą faktycznie występować po stronie władzy bądź mogą być jej tylko przypisywane. Akceptacja podporządkowania wynika bowiem z silnego przekonania podporządkowanego o takiej konieczności i nie musi mieć ona racjonalnego charakteru.

Legitymizacja władzy cd.

2. Władza tradycjonalistyczna

Znajduje swoje uzasadnienie w przekonaniu o sile i zasadności tradycji. Podporządkowanie ma więc swoje subiektywne uzasadnienie w apologetycznie traktowanej przeszłości, a naruszenie norm tradycji uważa się za bezwzględnie szkodliwe.

Nienaruszalność porządku czerpie z przeszłości, której wyrazem jest prawo zwyczajowe i zwyczaje polityczne.

Podstawą relacji podporządkowania jest istniejąca obiektywnie w długim czasie zasada ustalająca hierarchię społeczną i polityczną oraz obowiązki i prawa dla każdego jej stopnia.

Legitymizacja władzy cd

3. Władza racjonalistyczna (najwyżej oceniana przez Maxa Webera)

Charakteryzuje się profesjonalizmem rządzących, czego wyrazem jest biurokracja oparta zasadniczo na kryterium kompetencji.

Oparta jest na **legalnym porządku prawnym** opartym o prawa stanowione. Prawa te są systemem abstrakcyjnych reguł, którym podporządkowana jest zarówno władza jak i obywatele.

Polityka

Arystoteles (384-322 p.n.e.) - w swoim wielkim dziele „Polityka” określa ją przede wszystkim jako sztukę rządzenia państwem (jest dziedziną teoretyczną).

W tym najstarszym, arystotelesowskim ujęciu celem polityki jest zapewnienie szczęścia (*eudajmonia*) jak największej grupie obywateli, co możliwe jest jedynie w ramach organizacji o największym możliwym stopniu samowystarczalności (*autarkia*), jaką jest państwo.

Encyklopedia PWN

„(...) ogół działań związanych z dążeniem do zdobycia i utrzymania władzy państwowej (tj. dysponującej legalnymi środkami przymusu fizycznego), jej wykonywaniem oraz z wytyczaniem kierunku rozwoju państwa w różnych dziedzinach (np. polityka społeczna, polityka zagraniczna);

Polityka cd.

polityczną sferę życia społecznego tworzą: system organów państw, system partyjny, system prawny, ideologie polityczne i narodowe, kultura polityczna społeczeństwa; ponadto często przez politykę rozumie się 1) program albo kierunek działalności państwa lub określonego polityka; 2) sztukę kierowania sprawami publicznymi, zwłaszcza umiejętność działania w granicach istniejących możliwości; 3) grę partyjną lub samą walkę o władzę i związane z nią korzyści.”

Współczesna politologia dzieli definicje polityki na:

1. formalno-prawną (działalność instytucji państwa);
2. behawioralną (wzajemne oddziaływanie ugrupowań władzy, narastanie i rozwiązywanie konfliktów)

Polityka cd.

3. funkcjonalną (rozwiązywanie konfliktów, rozdział dóbr, podejmowanie decyzji w kwestiach spornych);
4. racjonalną (podejmowanie decyzji przez władze);
5. postbehawioralną (rozwiązywanie problemów społeczeństwa).

Podsumowanie

„**Polityka**” współcześnie oznacza dokonywanie wyboru celów i środków ich osiągnięcia w ramach społeczeństwa politycznie zorganizowanego.

Państwo

Ujęcie prawno-międzynarodowe

Państwo jest podmiotem stosunków międzynarodowych i międzynarodowego prawa publicznego.

Kryteria państwowości przyjęte na międzyamerykańskiej konwencji z dnia 26 grudnia 1933 r. o prawach i obowiązkach państw (**Konwencja z Montevideo**):

pojęcie państwa jako podmiotu prawa międzynarodowego określa się jako organizację obejmującą ludność stale zamieszkującą wybrane terytorium, posiadającą własny rząd i zdolną do utrzymania stosunków z innymi państwami.

Państwo cd.

ludność

terytorium

własny rząd

zdolność do nawiązywania i
utrzymywania stosunków z innymi
państwami

Państwo cd.

Pochodzenie państwa – wybrane teorie:

1. teistyczne
2. organiczne (np. Arystoteles)
3. teologiczne (np. św. Augustyn)
4. teorie umowy społecznej (np. Thomas Hobbes, J.J. Rousseau)
5. teoria podboju (L. Gumplowicz)
6. teoria rozpadu wspólnot ludzkich, teoria walki klasowej (F. Engels, K. Marks)
7. teorie psychologiczne (np. Leon Petrażycki)

Państwo cd.

Cechy władzy w organizacji państwowej

1. **Polityczność** – władza państwowa jest niepodzielnie związana z konfliktami społecznymi wynikającymi z niedostatku dóbr (materialnych i niematerialnych), służących do podziału w danym społeczeństwie i pomiędzy państwami.
2. **Przymus** – przymusowość organizacji państwowej wiąże się z :
 - przymusową przynależnością do państwa wynikającą z istniejącego systemu prawa (*ius soli, ius sanguini*),
 - wyłączność państwa w posługiwaniu się przymusem w celu wymuszenia pożądanych zachowań (choć nie każde działania państwa ma charakter władczy),
 - stanowienie prawa, które adresatowi ogranicza możliwość wyboru poprzez narzucanie reguł zachowania, na straży których ustanawia sankcję.

Państwo cd.

3. Suwerenność – zwierzchni charakter wewnątrz i niezależność na zewnątrz.

Suwerenność jako konieczna cecha państwa została dostrzeżona dopiero przez ideologów państwa absolutnego. **Jean Bodin** (XVI w., Francja) określał suwerenność jako trwałą i nieustającą władzę rzeczypospolitej (państwa). Władza suwerenna miał być nieograniczona ani wewnątrz, ani z zewnątrz państwa, również wstecz.

Marsyliusz z Padwy (XIII-XIV w.) wyprzedzał klasyczne doktryny suwerenności podkreślając, że podstawą szczęśliwego Państwa jest zwierzchnictwo ludu. W państwie naczelną i suwerenną siłą jest lud – legislator.

Według koncepcji **Thomasa Hobbesa** (XVI-XVII w., Anglia) państwo powstaje w drodze umowy społecznej, mocą której wszyscy jej uczestnicy przekazują suwerenowi wszelkie prawa i na jego korzyść zrzekają się zwłaszcza prawa do decydowania o sobie.

Państwo cd.

W doktrynie **Jana Jakuba Rousseau** koncepcja suwerenności związana jest ściśle z pojęciem woli powszechnej. Suwerenność ludu to władza absolutna ciała politycznego, przysługująca podmiotowi w odniesieniu do wszystkich jego członków. Władza ta kieruje się wolą powszechną. Suwerenność ludu jest niezbywalna i niepodzielna i nie można jej oddać ani królowi, ani posłom. Zasadniczym uprawnieniem suwerena jest ustawodawstwo, a ustawodawca podlega ustawom, które tworzy.

W dobie rewolucji francuskiej tworzy się idea suwerenności narodu i teza o samostanowieniu narodu (**Emmanuel-Joseph Sieyès**) w opozycji do monarszego legitymizmu.

John Austin (XIX w.) zauważał, że niezależne polityczne społeczeństwo składa się z suwerena i części, która jest mu stale podporządkowana. Suweren to jednostka (ewentualnie kolegium), która ma władzę nad innymi jednostkami. Suweren rozumiany może być na dwa sposoby: jako suweren *de iure* (czyli taki, któremu władzę przyznają przepisy prawa) oraz *de facto* (taki, który ma faktyczny posłuch).

Według **Georga Jellinka** (XIX w.) suwerenna władza państwowa jest władzą, która nie zna nad sobą wyższej władzy i jest ona jednocześnie władzą niezależną (ujawnia się na zewnątrz) i najwyższą (wewnątrz państwa).

Państwo cd.

Leon Duguit (XIX-XX w.), uważał z kolei, że społeczeństwo poddane jest regułom solidarności, zatem podział na rządzących i poddanych odzwierciedlony poprzez podział prawa na publiczne i prywatne jest błędny. Zarówno rządzący, jak i rządzeni wykonują właściwie wyznaczone przez normy solidarności funkcje społeczne, a pojęcie służby publicznej powinno zastąpić pojęcie suwerenności.

Hans Kelsen (XX w.) - twórca normatywizmu, uważał, że prymat suwerenności państwowej prowadzi do przekreślenia suwerenności nie tylko innych państw, ale i do negacji samego prawa międzynarodowego.

Według **Carla Schmitta** (XX w.) – twórca decyzjonizmu, suwerenem jest ten, kto rozstrzyga o możliwości wprowadzeniu stanu wyjątkowego w państwie, a tym samym umieszcza się ponad obowiązującym porządkiem prawnym.

Państwo cd.

4. **Terytorialność** – państwo jest organizacją terytorialną, co znaczy, że jego suwerenność rozciąga się wyłącznie w ramach jego granic. Wyrazem tego jest powszechna podległość prawu wewnętrznemu (za wyjątkiem immunitetów dyplomatycznych), funkcjonującemu na jego terytorium, niezależnie od obywatelstwa ludzi, którzy się znajdują na nim.

5. **System organów** – organizacja państwowa posiada swoisty system organów stanowiących wzory zachowań dla podległych mu podmiotów i realizujących jego władcze kompetencje.

Funkcje państwa

- liberalne ujęcie (koncpecja państwa „nocnego stróża”)
- państwo totalitarne
- interwencjonizm i państwo opiekuńcze
- subsydiarność

Państwo cd. – opis formy państwa

Ustrój i stosunek do organów państwowych do siebie

- Jedynowładztwo
- Ustrój republikański

Terytorialno-administracyjny ustrój państwa

- Jednolite (unitarne)
- Federacyjne

Środki i metody wykonywania władzy państwowe (reżim polityczny)

- Demokratyczne
- Niedemokratyczne

Demokratyczne państwo prawne

Demokratyczne państwo prawne:

1. Najwyższą moc prawną mają normy konstytucyjne, zaś po konstytucji – normy ustawowe, które nie mogą być sprzeczne z normami konstytucyjnymi
2. Pozostałe akty normatywne powszechnie obowiązujące powinny być wydane na podstawie i w ramach norm ustawowych, a także w celu ich wykonania
3. Normy prawne zawarte w obowiązujących przepisach mają charakter generalny i abstrakcyjny
4. Istnieje tzw. materia konstytucyjna i materia ustawowa (obejmująca sprawy regulowane jedynie w konstytucji/zastrzeżone dla regulacji w drodze przepisów ustawowych)
5. Stanowienie prawa przez organy władzy publicznej może mieć miejsce tylko na podstawie i w ramach wyrażonej kompetencji prawotwórczej (zaś w odniesieniu do prawa podustawowego także dla wykonania konkretnego przepisu ustawy obowiązującej)

Demokratyczne państwo prawne cd.

6. Kompetencje ustawodawcze pozostają zasadniczo w rękach parlamentu. Istnieje rozdział pomiędzy tworzeniem (rozumianym jako tworzenie powszechnie obowiązujących generalnych i abstrakcyjnych norm prawnych) a stosowaniem prawa (rozumianym jako podejmowanie konkretnych i indywidualnych decyzji prawnych na podstawie generalno-abstrakcyjnych norm prawa powszechnie obowiązującego)

7. Istnieją organy kontroli konstytucyjności prawa (jego zgodności z normami konstytucyjnymi) oraz legalności prawa (zgodności norm podstawowych z normami ustawowymi)

Państwo cd. – systemy rządów

System parlamentarny

- Odpowiedzialność polityczna egzekutywy przed legislaturą
- Współpraca pomiędzy poszczególnymi rodzajami władz, zwłaszcza pomiędzy legislaturą a egzekutywą
- Udział egzekutywy w postępowaniu prawotwórczym
- Przykład: system parlamentarno-gabinetowy w UK

System prezydencki

- Wyraźna separacja pomiędzy władzą ustawodawczą, wykonawczą i sędziowską
- Brak odpowiedzialności politycznej egzekutywy przed legislaturą
- Brak kompetencji prawodawczych (zwłaszcza inicjatywy ustawodawczej) po stronie egzekutywy
- Przykład: system prezydencki w USA

Inne systemy

- System kanclerski (RFN)
- Model mieszany (V Republika Francuska)

Bibliografia

Dubel L., Ławnikowicz G., Markwart Z., *Elementy nauki o państwie i polityce*, Warszawa 2011.